

forumZFD

Izdanje: 13 ~ 12/2019.

Balkan PERSPECTIVES

Časopis o suočavanju s prošlošću

MEDIJI, SLOBODA I ODGOVORNOST

SADRŽAJ

04

VESTI I NOVOSTI

05

UVODNI
ČLANAK

06

VOX POPULI

08

IZAZIVANJE
ISTINE

10

TERET
IZVEŠTAVANJA
O RATNIM
ZLOČINIMA NA
KOSOVU

12

ISTINA NEISPRIČANA
NA VРЕME JE GORA
OD LAŽI

14

MEDIJI KAO
ALARM
DRUŠTVU DA
SE SUOČI S
PROŠLOŠĆU

18

MEDIJSKO
IZVJEŠTAVANJE
O PROŠLOSTI:
PRODULJENJE
SUKOBA ILI
IZGRADNJA
MIRA

16

SLUČAJ SRBIJA:
TABLOIDNO
SUOČAVANJE S
PROŠLOŠĆU

20

ZAKON O
SLOBODNOM
PRISTUPU
JAVNIM
INFORMACIJAMA
I PRISTUP
JAVNIM
INFORMACIJAMA
U PRAKSI

22

MEDIJI I
PROŠLOST
KOJA NE
PROLAZI

VESTI I NOVOSTI

REGION

„Bosanski atlas ratnih zločina, 1992-1995“, 2019. godine @ Srbija, Hrvatska, Kosovo, Bosna i Hercegovina

Istraživačko dokumentacioni centar u Sarajevu i Mreža za izgradnju mira su 2019. godine u saradnji s forumZFD BiH organizovali prezentaciju Bosanskog atlasa ratnih zločina 1992-1995 širom regiona. Posljednja prezentacija održana je 12. decembra 2019. godine u Sarajevu, BiH, nakon koje je Atlas objavljen i onlajn, na internet portalu Istraživačko dokumentacionog centra www.mnemos.ba. Atlas koristi Google Earth tehnologiju i dokumentacione dokaze iz raznih izvora, uključujući arhiv Istraživačko dokumentacionog centra, kako bi pružili geografski preciznu i preglednu mapu sa mjestima zločina, ratnih razaranja, ljudskih gubitaka zabilježenih tokom rata u BiH (1992-1995), kao i spomenike, događaje i lokacije od značajnog kulturnog naslijeđa vezanog za rat.

Pristupite sajtu www.mnemos.ba kako biste preuzeli fajl Atlasa koji može da se koristi sa GoogleEarthom za mapu BiH. Četiri toma Bosanske knjige mrtvih takođe će biti dostupna na Atlasu za besplatno preuzimanje.

SEVERNA MAKEDONIJA

Foto: „Investirajmo u futurizam“, panel diskusija, forumZFD

„Investirajmo u futurizam“, 22. novembra 2019. godine @ Kino Kultura, Skoplje

Šta se desilo sa modernističkom arhitekturom u Skoplju? Da li grad čuva svoje materijalno i kulturno bogatstvo? Da li su ove zgrade zaštićene? HAEMUS i forumZFD raspravljali su o ovim pitanjima na zajedničkom panelu u kinu Kultura. U panelu su učestvovali govornici sa Arhitektonskog fakulteta,

iz Uprave za zaštitu kulturnog nasleđa, HAEMUS-a, Instituta za etnologiju i antropologiju te Poljske akademije nauka. Pre panela prikazan je dokumentarac „Betonski spavači: epizoda Skoplje“ o modernističkom arhitektonskom nasleđu Skoplja, koje je rezultat izgradnje nakon zemljotresa 1963. godine, kao i o današnjim stavovima o ovom periodu istorije Skoplja.

SRBIJA

Debata: "Da li populisti mogu da nas izvuku iz ratnog narativa", foto: Srđan Veljović

Panel „Da li populisti mogu da nas izvuku iz ratnog narativa?“ (otkrivanje masakra u Ahmićima), 28. novembra 2019. godine @ Kombank dvorana, Beograd

U završnici projekta Ahmići masakr, (Ahmici massacre revealed), koji je ove godine realizovan u saradnji sa Centrom za tranzicijsku pravdu SENSE iz Pule, u Beogradu je, 28. novembra 2019. godine, održana debata pod naslovom „Da li populisti mogu da nas izvuku iz ratnog narativa?“ Na debati su govorili eksperti i poznavaoци ratnih zločina: Dejan Jović, profesor sa Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu; Dino Mustafić, reditelj i javni zagovarač REKOM-a iz Sarajeva; istoričar Srđan Milošević sa Instituta za noviju istoriju Srbije; Mirko Klarin, novinar i autor interaktivnih narativa SENSE centra za tranzicijsku pravdu. Osim narativa posvećenog stradanju u selu Ahmići 16. aprila 1993. godine, na tribini su predstavljeni i narativi o stradanjima u Srebrenici, u „Olui“, na Kosovu, o zatiranju istorije i sećanja.

Istaknuto je da posleratno stanje u društвima bivše Jugoslavije obiluje proizvodnjom laži, uzdizanjem zločina umesto žrtava, dok je nametanje diskursa većine veoma agresivno.

UVODNI ČLANAK

Izdanie: 13

Dobrodošli na trinaesto izdanje časopisa Balkan.Perspectives.

DRAGI ČITAOCI I ČITATELJICE,

Mediji su naš prozor u svet i u događaje koji se dešavaju oko nas. Oslanjamо se na to da nas mediji informišu o trenutnim i prošlim događajima, da nam pruže detalje do kojih drugačije ne možemo da pristupimo i da nam pomognu da ih tumačimo i reagujemo. Pošto je informacija moć, mediji takođe imaju veliku moć da utiču na to kako tumačimo i reagujemo na događaje i kako ih povezuju sa našom prošlošću i identitetima. Širom sveta medijski prostor zasićen je tabloidnim, senzacionalističkim i klik „novinarstvom“, koje isporučuju medijski konglomerati koje vode moćnici (mogući) čiji je interes da prodaju „vesti“, a ne da informišu, analiziraju ili razmišljaju. Istraživačko, kritičko novinarstvo se ne prodaje poput tabloidnog novinarstva, niti publici daje trenutačno zadovoljstvo, na što smo možda navikli u društvenim medijima. Skraćivanjem raspona pažnje, ko želi više da dobija detaljno, kritičko izveštavanje?

***

Ipak, bez toga, kako pojedinci i društva mogu bolje da razumeju sadašnjost i prošlost? Suočavanje sa sobom i prošlošću zahteva težak posao pokušaja kritičke analize prošlih događaja, posebno traumatičnih, i struktura koje su podržavale njihovu pojavu i nastavljuju to da rade. Kako drugačije stecići puno razumevanje i sposobnost da se na neki način pomirimo sa prošlošću? „Oživljavanje rata“ je neizbežno kada političari i mediji uvećavaju ideje o kolektivnoj „žrtvi“ i nastavljaju izbacivati zapaljivu, dihotomnu retoriku – „nas i njih“. Pa ipak, mediji imaju potencijal da posluže kao reflektirajuće, analitičko sredstvo za sprečavanje sukoba kada ističu i propituju ovu retoriku i odlučuju da ne podržavaju samo dominantne narative.

Na Zapadnom Balkanu, gde posleratna društva još uvek pokušavaju da obnove svoj život, a ispod površine leže tenzije, medijske poruke se destabilizuju pod uticajem današnje politike. Za neke je to slabo prikrivena propaganda, neka vrsta političkog "spino-vanja", "okretanja" mnogih istih političkih elita koje su bile na vlasti 1990-ih i koje su glavni mediji prenijeli u javnost. Na taj način mediji produbljuju podelu retorike i ne dozvoljavaju društvima da se povuku ili razmišljaju o svojoj traumatičnoj prošlosti.

***

U takvom okruženju prostor za novinare i aktere da istražuju sve strane složene priče i izveštavaju o sadašnjim i prošlim događajima na osnovu činjenica, nasuprot izazovima dominantnog društvenog narativa, ograničen je.

I ne samo ograničen već i opasan.

***

U ovom, 13. izdanju časopisa Balkan.Perspectives, autori s akademije, iz oblasti novinarstva i prava – Dafina Halili, Dinko Gruhonjić, Dušica Nofitoska, dr. Lejla Turčilo, Sara Velaga, Serbeze Hadžijaj, Teofil Pančić i Žaneta Zdravkovska, razmišljaju o trenutnom stanju medija u regionu, strukturama koje ih podržavaju, i šta bi se moglo promeniti da bi se pružio prostor i pažnja svim stranama priče kako bi se izazvala dominantna tumačenja prošlosti i stvorio konstruktivan diskurs o tim temama.

Nadamo se da ćete u ovom izdanju časopisa Balkan.Perspectives pronaći reflektirajuće, izazovno i zanimljivo čitanje. Kao i uvek, vaše povratne informacije su dobrodošle.

Srdačan pozdrav i vidimo se u 2020. godini,

Vanessa Robinson-Conlon

Glavna i odgovorna urednica

DA LI JE „TABU“ IZVEŠTAVATI ILI OTVORENO PRIČATI O RATNIM ZLOČINIMA U NAŠEM DRUŠTVU?

VOX POPULI

BOSNA I HERCEGOVINA

U našem društvu još uvijek je teško govoriti o ratnim zločinima jer su ljudi podijeljenih mišljenja i često negativno reaguju na pisanje o ratnim zločinima. Izazov je raditi novinarski posao, a i u običnim razgovorima postaje izazovno govoriti o tim temama. **S. N. (28)**

Problem je što kod nas svako ima svoju istinu, svoju verziju priče, i zato je nemoguće prihvati pisanje o ratnim zločinima, jer odmah krenu rasprave i prepiske na društvenim mrežama. Bilo bi dobro da možemo objektivno pričati o tome šta je bilo, ali dok god ovako pristupamo temi naravno da će biti tabu. **B. Đ. (27)**

Svi govore o ratu na svoj način i onda je nemoguće znati istinu. U medijima se uvijek „huška“ o temi rata, pa ne mislim da je to tabu, ali je običnim ljudima teško shvatiti šta su onda poruke medija. Svi kreiraju svoju istinu i ljudima ostaje samo da nastoje tumačiti, a svakako se dijelimo na svim nivoima, pa i kad tumačimo te medijske poruke. **L. T. (26)**

KOSOVO

Kako se o ratnim zločinima priča, zavisi od toga ko je počinilac. Ako se priča o tome da su kosovski Albanci počinili ratne zločine, to se u najboljem slučaju smatra tabuom, a u najgorem izdajom. **A. O. (24)**

Kao novinarka mogu otvoreno da izveštavam o ratnim zločinima. Ipak, veoma je važno voditi računa kada se otkrivaju nove informacije, recimo ako je neki političar optužen za neka zlodela u ratu. To bi moglo da bude vrlo osetljivo, i ljudi često naglo reaguju. U tim slučajevima novinarima se često preti. Generalno u društvu postoje veća ograničenja za pričanje o ratnim zločinima. Ako ste, na primer, vi žrtva ratnog silovanja kao, vas će, kao žrtvu, verovatno kritikovati i ispitivati o tome zašto ste dozvolili da se to dogodi, zbog mentaliteta koji imamo ovde. **V. C. (26)**

Generalno, suočavanje i raspravljanje o ratnim zločinima je bilo neuspješno na Kosovu na mnogo nivoa. To zavisi od vrste zločina o kojima pričamo. Ljudi ovde, kao preživeli iz rata, uglavnom su se bavili vraćanjem života u normalu. Ne bih rekla da je tabu pričati o tome, već da nam nedostaje državni mehanizam da se bavimo i dokumentujemo ove zločine na kompetentan način. Kad bi postojao takav mehanizam, mislim da bi ljudi pričali o tome, suočavali se sa time i iscelili se. Mi imamo rasprave o ratnim zločinima, koje su često veoma emotivne, recimo o namernom ubijanju, mučenju, sakaćenju i drugim nehumanim delima. Određeni ratni zločini se, međutim, ne spominju, kao što su silovanja žena i muškaraca. Niti pričamo o psihološkoj traumi i posledicama koje se i dalje osećaju, niti o obaveznoj vojnoj službi tokom rata, uskraćivanju pravičnih suđenja, niti o onima koji su pogrešno osuđeni ili pogubljeni. Možda ne pričamo o tome jer nismo svesni, a možda smo fokusirani na preživljavanje drugih socio-ekonomskih izazova posleratnog društva.

S. K. (26)

SRBIJA

Kako vreme odmiče, sve više mi se čini da se suđenja za ratne zločine „gase“.

Sve je manje javnog razgovora o tome, a mediji ih više i ne spominju. Kao da se nisu ni desili. Nepravedno je to prema žrtvama i članovima njihovih porodica. Vrlo retko se desi da više od jednog medija izveštava ili piše o tome. To je postala zabrana, a kako su mediji potpuno u službi vlasti tako se o ovoj temi ne govori, jer izveštavati o ratnim zločinima i suočavanju sa prošlošću nije u interesu sadašnje vlasti.

M. L. (30)

Uvek sam bio na strani pravde i procesuiranja svih oblika krivice i nastojanja da se sazna istina. Izvesno vreme osećam prevaru jer o ratnim zločinima ne mogu da čujem ili pročitam ništa više od onoga što znam. Ova tema je uvek bila tabu, ali sećam se da je pre nekoliko godina i na javnom servisu moglo da se čuje o suđenjima za ratne zločine u Srbiji. Nažalost, toga već dugo nema. Sretan sam kada mogu na nekim sajtovima da pročitam nešto ili poslušam neku emisiju, ali to je zanemarljivo i nedovoljno da bi se o ovome čulo i znalo više. Mediji znatno više i glasnije izveštavaju kada su promocije knjiga osuđenih generala u pitanju, što je nedopustivo i nepravedno. **A. S. (43)**

U školi nismo imali prilike da slušamo i učimo o stradanjima u ratovima devedesetih. To je pravi „tabu“. I danas je tako. Postoje profesori koji bi o tome hteli da govore, ali ne smeju i nemaju prostora. To se uglavnom svodi na razgovore koji nisu vezani za nastavu i nastavni plan. Ja sam gledala dosta toga putem YouTube kanala. Prvo sam bila u šoku, da li je moguće da se sve to desilo, a onda sam počela i da istražujem. Ono što je čudno jest da se o tome uopšte ne govori i ne piše u medijima. Kako mi je mnogo toga jasnije nego pre izvesnog perioda, kada o ratnim zločinima pojma nisam imala, tako mogu da uporedim da li se o tome govori ili ne i u kojoj meri. Ali i kada se trudim, jedva nešto pronađem da pročitam u medijima. Ponekad se stidim, nekada plačem, a nekada mi se čini da je svuda isto, jer ni mediji u drugim zemljama ne govore o tome, osim kada su godišnjice stradanja. Volela bih da je drugačije. **S. N. (24)**

SEVERNA MAKEDONIJA

Ratni zločini nisu tema koja je prisutna u našem svakodnevnom životu. Dobri ili loši, oružani konflikti u Makedoniji nisu bili toliko intenzivni kao u drugim zemljama bivše Jugoslavije. Izgleda kao da ih je javnost zaboravila. Naši mediji i javne institucije retko kad to spominju. Oni koji su bili optuženi za ratne zločine sada su na vlasti, tako da sumnjam da će se neko oglasiti o tome. **D. S. (26)**

Misljam da je (Severna) Makedonija zemlja sa mnogo problema, i možda se zato ova tema nikad ne spominje. To nije tabu, ali imamo toliko drugih problema sa kojima smo suočeni. Čini se da institucije nisu nikad zapravo pružile pažnju ratnim zločinima. Skoro 20 godina je prošlo od rata i potpisivanja Ohridskog sporazuma, ali naši ratni zločini još uvek nisu rešeni. **A. F. (34)**

Bez saradnje institucija mi ne možemo da pričamo niti da izveštavamo o ratnim zločinima. Mediji nas ovde ne informišu o ovim zločinima, osim poneke TV-debate. Mislim da je glavni razlog taj što su državne institucije nepristupačne. Zamislite kad bi bile transparentne i pristupačne, i kad bi ove informacije bile dostupne svima, svakako da bismo mogli da pričamo o toj temi na informisaniji način. **V. G. (51)**

IZAZIVANJE ISTINE

DAFINA HALILI

Početkom 2015. godine pročitala sam priču na Balkan Insightu o 170 Srba, 90 sa Kosova, koji dočekuju još jednu Novu godinu u Krnjači, poslednjem centru za izbeglice u Beogradu. Tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji mnogi Srbi su pobegli iz svojih domova u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

Prema podacima UNHCR-a, tokom 1999. godine 200.000 srpskih civila pobeglo je sa Kosova na sever dok su mirovne trupe NATO-a ulazile u zemlju. Zapazila sam veoma ograničeno izveštavanje o neizvesnoj sudsbarini na stotine raseljenih Srba koje su i Srbija i Kosovo zaboravili.

U septembru 2015. godine posetila sam centar za izbeglice u Beogradu, koji se smatra najgorim kampom za izbeglice u Srbiji, istražujući uslove života više od 150 Srba. Preko 80 njih je bilo raseljeno sa Kosova.

U kampu podignutom devedesetih za Srbe koji su postali izbeglice preko noći očajni uslovi se pripisuju brzini kojom su njegove proste barake sagrađene.

Šokantan prizor koji me je dočekao i razgovori koje sam imala sa ljudima koji tamo žive u očajanju uticali su na mene na načine koje nisam ranije iskusila. Počela sam da preispitujem svoje shvatanje kako novinari pišu o životu nakon rata na teritoriji bivše Jugoslavije i koliko toga zapravo znam o rasponu iskustava ljudi tokom rata na Kosovu.

Zar Srbi u Krnjači nisu takođe žrtve Miloševićevog režima? U svojim pokušajima da stvori „Veliku Srbiju“ za sve Srbe notorni srpski političar je transformisao region u najkravljije ratište u Evropi nakon Drugog svetskog rata. Kada su se srpske snage povukle i okončale svoju kampanju etničkog čišćenja i ratnih zločina na Kosovu, mnogi srpski civili su

takođe otišli u strahu od odmazde od kosovskih Albanaca. Nije li njihov strah bio opravdan s obzirom na progon i na ubistva počinjena nakon rata?

Članak koji sam napisala o Krnjači 2015. godine je bio drugi u kom sam se bavila temom suočavanja s prošlošću. Prvi je bio nekoliko meseci ranije, o nestalim osobama na Kosovu koje su kidnapovale srpske snage i patnje njihovih porodica koje su čekale da čuju vesti o svojim najbližima.

U poslednje četiri godine češće sam izveštavala o problemima tranzicione pravde na Kosovu, pisala sam članke o ratnim žrtvama seksualnog nasilja, preživelima masovnih ubistava u toku rata, ljudima čiji su se životi dramatično promenili, preživelima koji se bore da prevaziđu traumu koju su iskusili i anksioznost koju osećaju i danas, kao i o onima koji neće prestati da traže pravdu.

Dugo mi je trebalo da razumem kompleksnosti tranzicione pravde i mehanizme koji postoje za bavljenje masovnim kršenjima ljudskih prava. Bez obzira na specijalizaciju novinara i njihovo poznavanje ispravne terminologije, veoma je važno za novinare koji izveštavaju o ovim temama sa terena da posmatraju, pričaju sa ljudima i da pokušaju da razumeju drugaćija iskustva i potrebe onih koji su preživeli patnju i koji pate i dalje od posledica rata.

Većina preživelih ratnih žrtava seksualnog nasilja na Kosovu su bile Albanke. Međutim, slučajevi seksualnog nasilja nad muškarcima i nealbanskim ženama, naročito Srpkinjama i Romkinjama, takođe zасlužuje pažnju u medijima i javnim diskusijama.

Kada je reč o nestalim osobama, mediji na Kosovu su retko dovoljno hrabri da izveštavaju o 400 pripadnika srpske

Širom regiona mediji i dalje pokazuju pristrasnost u načinu na koji izveštavaju o događajima, glasovima koje biraju da citiraju i promovišu te stranama priče koju pričaju.

manjinske zajednice koji bi bili među 1.600 još uvek nestalih u ratu.

Širom regiona mediji i dalje pokazuju pristrasnost u načinu na koji izveštavaju o događajima, glasovima koje biraju da citiraju i promovišu te stranama priče koju pričaju. Glasovi i iskustva manjinskih grupa su skoro potpuno isključeni. Novinari su se uglavnom bezuspešno distancirali od kolektivnog sećanja sopstvenih zajednica i dominantnog narativa vezanog za etničke grupe kojima pripadaju.

Mejnstrim mediji se usmeravaju na rekonstrukciju i ponovno pisanje o traumi, što može da produbi viktimizaciju i traumu preživelih. Masakri, masovne grobnice i deportacije koje se dešavaju u toku rata su možda opšte mesto, ali mediji retko objavljuju prikladne ili objektivne informacije o tome kako se pravni sistemi na Kosovu ili u Srbiji odnose prema žrtvama, kako je pravni sistem izneverio određene grupe ili kako, 19 godina nakon rata, žrtve silovanja i dalje nemaju pristup besplatnoj, poverljivoj i bezbednoj zdravstvenoj zaštiti.

Novinari bi trebalo da traže istinu. U javnom je interesu da uspostavimo istinu o svim kršenjima ljudskih prava i da onda uključimo ove istine u naše šire kolektivno pamćenje. Priča mora da bude šira od dokumentacije bez obzira na to da li pričamo o silovanju, gubitku života ili nestalim osobama. Uvažavanje života nakon rata, što uključuje progres i neuspehe suđenja za ratne zločine, kažnjavanje počinilaca, reparacije za žrtve i podršku datu (ili ne) od države, trebalo bi da prati svako opširno novinarsko istraživanje ratnih zločina. Iskrena posvećenost tačnoj dokumentaciji često vodi novinare od jedne priče ka drugoj. Izveštavanje o tranzicijonoj pravdi na Kosovu i u regionu dolazi sa intelektualnom odgovornošću da se čitaocima pruže nove priče i perspektive umesto priča koje prosto reprodukuju dominantne,

jednostrane narative. Odgovorni, etički novinari moraju biti pripremljeni da iskopaju i obelodane istinu čak i kada je istina u sukobu sa dominantnim ratnim narativima i kolektivnim pamćenjem.

Dafina Halili je nagrađivana novinarka iz Prištine, na Kosovu. Radi kao novinarka i kao urednica na Kosovu 2.0, nezavisnoj medijskoj platformi, baveći se uglavnom ljudskim pravima i pitanjima društvene pravde. Halili je završila master iz oblasti diverziteta i medija na Vestminster univerzitetu u Londonu, UK.

Foto: Limbo raseljenih u Krnjači, Dafina Halili

TERET IZVEŠTAVANJA O RATNIM ZLOČINIMA NA KOSOVU

Foto: Ridvan Slivova

SERBEZE HADŽIAJ

Teško će mi biti da zaboravim sliku uplašenog lica i svedočanstva koje je sa mnom podelila jedna Romkinja, žrtva ratnog i posleratnog seksualnog nasilja na Kosovu. Tokom rata su je silovali pripadnici srpskih vojnih snaga. Dve nedelje nakon što se rat završio njena kuća je postala meta uniformisanih lica albanske nacionalnosti, koji su je kidnapovali jedne večeri u junu 1999. godine. Kada su je vratili sledećeg jutra, njena kuća je bila u plamenu, već potpuno uništена. Skoro 20 godina ona je svedočila pred Haškim tribunalom o zločinima koje su Srbi počinili na Kosovu, ali ne i o zločinima etničkih Albanaca. Neki od albanskih zločinaca bili su njene komšije, i porodica se boji da ih imenuje.

Rat na Kosovu se završio pre dve decenije, ali za mnoge žrtve strah i patnja nastavljaju se skoro istim intenzitetom. Neke žrtve su već umrle u mraku svoje lične traume a da nikada nisu imale šansu za pravdom. Neke mogu da svedoče samo o polovini svoje istine.

Kao novinarka, ja istražujem rat i posleratne zločine. Tokom preturanja po najmračnijim čoškovima skorije istorije često čujem priče i svedočenja koja nikad pre toga nisu izneta javno.

Rat je ostavio mnoge „dvostrukе“ žrtve koje su silovali zločinci sa obeju strana. U tom smislu, Romkinje su patile najviše.

Bol i patnja su u njihovim domovima još uvek sveži. Ovi slučajevi ilustruju poraz dokumentacije o ratnim zločinima.

Dve decenije nakon rata izveštavanje o ratnim zločinima je i dalje minsko polje. Mnogi novinari na Kosovu se boje da izveštavaju o ratnim zločinima počinjenim tokom ili nakon rata od strane pripadnika OVK.

Bilo je i pokušaja zataškavanja zločina počinjenih nakon rata, naročito neposredno posle, uz obrazloženje da je Srbija počinila mnogo zločina i da većina njih nije izneta pred lice pravde.

Narativ vezan za ratne zločine na Kosovu je dobrom delom jednostran. Malo je prostora za žrtve da izadu u javnost sa činjenicama koje bi blatile slavu etničkih Albanaca, boraca OVK.

Srbija štiti ratne zločince, mnogi od njih su na uglednim pozicijama u društvu. Na Kosovu postaje sve teže podneti optužbu protiv osumnjičenih za učešće u ratnim zločinima. Mnogo godina je pravosudni sistem na Kosovu pomagao da se izgradi jednostrani narativ. Mnogi optuženi koji su učestvovali u OVK oslobođeni su optužbi za ratne zločine zbog nedostatka dokaza, što je često bila posledica zastrašivanja svedoka.

Ratni diskurs na Kosovu je pratio putanju koja se prilagođavala političkim potrebama ratnih elita. Zbog toga je kosovskom diskursu potreban nov početak.

Jezik koji obe strane koriste kada pričaju o ratu otkriva mnogo o slabostima obeju država da se bave ratnim zločinima i suočavanjem sa prošlošću. Ratni narativi i animozitet takođe

utiču na medijsko izveštavanje. Ratni diskurs je od 1999. godine ograničavao i oblikovao javnu raspravu i jačao etničke podele, identitete, ideologije i kolektivno razumevanje samog rata.

Zaključci izvedeni u ovom članku uglavnom su zasnovani na jeziku i na ratnim narativima koje su koristili etnički Albanci i Srbci u posleratnom periodu. Retorika vezana za nadolazeće podele je sve jača. Sveprisutnost te retorike je delimično uzrok nastavljanju (nenasilnog) sukoba između ove dve strane.

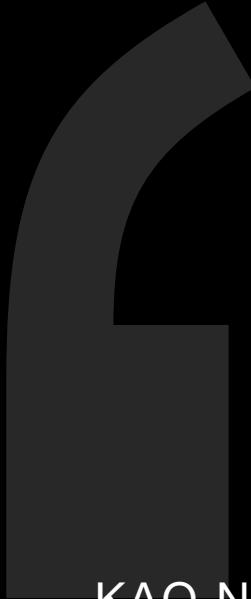
Dok sam istraživala slučajeve dece rođene nakon silovanja koja su se dogodila tokom rata na Kosovu 1998. i 1999. godine, najmračnijeg poglavlja kosovskog rata, kročila sam na potpuno nov teren u pogledu novinarske etike i profesionalne odgovornosti. Jedna žrtva, koja je ubila svoju bebu rođenu nakon silovanja, molila me je da ne otkrijem njen slučaj, inače bi se ubila. To me je držalo pod stalnim pritiskom i tenzijom.

Suočavanje s prošlošću je teška bitka za generaciju koja je doživela rat, jer pokušava da se pomiri sa teškim teretom kosovske bolne istorije i da se ujedno oslobodi od nje. Mnogi ne mogu da izbegnu da na prošlost gledaju sa besom.

Izveštavanje o ratnim zločinima za novinare ovde je izazov, i to ne samo zato što smo izloženi ratnoj patnji i traumi. Ubrzo nakon objavlјivanja teksta o političkim atentatima u jeku rata na Kosovu moja kola su dvaput bila obojena u crveno.

Kao novinarka koja istražuje u izveštava o osetljivim temama vezanim za sukobe na Kosovu i u regionu, shvatila sam da je „pristrasno novinarstvo“ neizbežno. Čovek ne može i ne treba ostati neutralan kada je suočen sa scenama patnje i nepravde.

Serbeze Hadžiaj radi kao istraživačka novinarka i urednica vesti na Kosovu i za međunarodne medije već 20 godina. Bavi se uglavnom gorućim temama, poput korupcije, ljudskih prava, pitanja bezbednosti, verskog ekstremizma, terorizma i ratnih zločina. Trenutno je urednica na RTK (Radio-televizija Kosovo) i novinarka BIRN-a. Prethodno je radila za dnevne novine Rilindja, Zeri, Lajm i Koha Ditore. Bila je dopisnica iz Prištine za Le Courrier des Balkans, a njeni tekstovi su objavlјivani u Financial Timesu, Der Standardu, Neue Zürcher Zeitungu i Al Jazeera. Radila je pet godina kao istraživačica za Navanti, američku kompaniju za istraživanje i analizu. Dobitница je 14 nagrada lokalnih i međunarodnih organizacija, za izveštavanje o ratnim zločinima, organizovanom kriminalu, korupciji, ljudskim pravima i nasilju nad ženama.

**KAO NOVINARKA,
JA ISTRAŽUJEM
RAT I POSLERATNE
ZLOČINE. TOKOM
PRETURANJA PO
NAJMRAČNIJIM
ĆOŠKOVIMA
SKORIJE
ISTORIJE ČESTO
ČUJEM PRIČE I
SVEDOČENJA
KOJA NIKAD PRE
TOGA NISU IZNETA
JAVNO.**

ISTINA NEISPRIČANA NA VREME JE GORA OD LAŽI

ŽANETA ZDRAVKOVSKA

Transparentnost institucija u Bitolju se popravlja. Neke od njih čak imaju portparole koji održavaju konferencije za štampu i većina onih na vlasti javlja se na telefonske pozive novinara. Međutim, lokalni novinari se i dalje muče da brzo prikupe neophodne informacije. Kako živimo u dobu elektronskih medija, novinari bi trebalo da dolaze do informacija brzo, i, što je najvažnije, zvanični odgovori na upite medija trebalo bi da budu celoviti. U tom smislu, institucije i novinare i dalje čeka mnogo posla.

Ovo je mišljenje većine novinara iz Bitolja, malog grada na jugu Republike Severne Makedonije, koji se smatra jednim od najvažnijih uporišta novinarstva u čitavoj zemlji. Uprkos teškim vremenima za medije u ovoj državi, iz Bitolja i dalje izveštavaju jedna televizijska stanica, jedna radio stanica, pet novinskih kuća, tri onlajn portala i sedam individualnih dopisnika. U prošlosti je Bitolj imao više od 250 medijskih radnika, a trenutno ih ima oko 50.

Novinari nisu alatka koja služi državnoj agendi

„Veoma je važno za nas da nateramo institucionalne vlasti, nezavisno od njihovih političkih pripadnosti, da razumeju da novinari ne treba da se koriste kao alatka za postizanje političkih ciljeva ili manipulacije. Novinari bi trebalo da budu otvoreni, transparentni i odgovorni“, rekla je Aneta Blaževska, koja radi kao novinarka već 22 godine.

Pet iskusnih novinara iz Bitolja, koji se bave novinarstvom već više od dve decenije, otkrilo je u intervjuiima sprovedenim za ovaj članak da vide državne institucije koje u prethodne tri godine vodi SDSM kao transparentnije od onih pod vladom VMRO-DPMNE-a. No, i dalje ima da se radi.

„Ne znam da li je bilo drugih primera ovoga u našoj opštini ili okolnim krajevima u XXI veku, ali pod prethodnom lokalnom vlašću u Bitolju, kada je Vladimir Taleski bio gradonačelnik, nisam bila pozvana ni na jednu konferenciju za štampu u opštini, niti na bilo koju drugu njegovu

aktivnost. Prepostavljam da je to bilo zato što sam mu prethodno postavljala nezgodna pitanja, na koja je direktno odbijao da odgovori, i zato što sam potom dovela u pitanje njegovo ponašanje, na šta je on odreagovao nezgodnim komentarima“, rekla je Emilija Misirlievska, novinarka i dopisnica TV „Telma“.

Iskustvo Blaževske sa prethodnim lokalnim vlastima je slično. „Bila sam isključena iz svih opštinskih događaja više od tri godine zbog svog objektivnog i kritičkog pristupa pitanjima i događajima“, rekla je.

Kad je reč o trenutnoj vlasti, dodala je da, uprkos tome što komunicira sa određenim portparolima, ponekad ne dobija odgovor na svoje pitanje po nekoliko nedelja ili čak mesecima. „Oni ne odgovaraju jer im to ne ide u korist“, kaže. Stevče Mitrevski, dugogodišnji dopisnik MTV-a, smatra da je javno preduzeće „Niskogradba“ iz prethodne vlasti klasičan primer nedostatka transparentnosti. Odgovorna lica na čelu ovog preduzeća izbegavala su da odgovore na pitanja o svojim poslovanjima iako ih finansiraju poreski obveznici. Martin Nikolovski iz Bitolja, student novinarstva iz Ankare u Turskoj, koji je već radio za nekoliko medijskih kuća u Severnoj Makedoniji, pitao je Agenciju za audio i audio-vizuelne usluge pre nekoliko godina za javnu informaciju i nije dobio odgovor. Ove godine je dobio odgovor na informaciju koju je tražio u roku od dva dana.

Novinari TV „Tera“ dobili su odgovore od svih trenutnih institucija vlasti koje su kontaktirali. Međutim, Stevo Bašurovski, urednik i iskusni novinar, kaže da je opširnost ovih odgovora potpuno druga stvar.

„Trenutna vlast pokušava da popravi svoju transparentnost. Pitanje koje ostaje je do koje mere prikupljene informacije treba koristiti u vreme kada se medijske kuće uglavnom bave količinom pistača koje je neko pojeo o državnom trošku i pretvaranjem ovih priča u sapunice. Sposobnost medija da prikupi odgovore se popravlja, ali doživljaj javnosti je da su mediji više fokusirani na iznošenje sitnih političkih prevara nego na sadržajno izveštavanje“, kaže Bašurovski.

Sve vlade isto reaguju na nezgodna pitanja – nezgodno

Bez obzira na političke partije kojima pripadaju, političari teže da reaguju na nezgodna pitanja na isti način – nezgodno. Neki su suzdržani, dok su drugi eksplozivniji. Blaževska kaže da su „ili besni ili arogantni“. Misirlievska kaže da svi zvaničnici shvataju nezgodna pitanja vrlo lično, a Mitrevski smatra da „ako ne reaguju odmah, potrude se da nakon događaja saznaju za koju medijsku kuću radi novinar“. Bašurovski kaže da „ako nešto ne ide po njihovoj volji, pokušaju da teraju vodu na svoju vodenicu“. Sa delimično drugačijim pogledom na situaciju, Nikolovski kaže da novinari zaista umeju da budu noćna mora za zvaničnike; međutim, za razliku od prošlosti kada su novinari bili javno degradirani zbog postavljanja nezgodnih pitanja, danas zvaničnici uglavnom odgovaraju na pitanja medija.

Novinarima iz Bitolja je teže da dobiju informacije od javnih institucija smeštenih u Skoplju nego što je njihovim kolegama koji rade u glavnom gradu. Preko trideset javnih institucija radi u Bitolju, neke su opštinske, a neke spadaju pod nadležnost ministarstava. Svega šest njih ima portparole. Procesi decentralizacije se godinama primenjuju, ali javne institucije su i dalje centralizovane. Kada novinari traže informacije, upućuju ih na centralne institucije u Skoplju. Od 16 ministarstava, samo je Makedonska agencija za informisanje objavila imena i kontakte (17) portparola na svom sajtu. U većini ministarstava Odeljenja za odnose sa javnošću su izabrala osobe koje nisu portparoli na mesto referenta za informisanje. Objavljaju fiksne brojeve telefona i imejl adrese, ali ovih dana se na fiksne telefone retko kojavlja, što otežava komunikaciju.

Od trideset institucija u Bitolju, svega njih šest ima portparole

Komunikacija je laka sa Opštinom Bitolj, Kombinatom za rudarstvo i energetiku, Odeljenjem za unutrašnje poslove, Univerzitetom „Sv. Kliment Ohridski“, Kliničkim centrom „Dr Trifun Panovski“ i Kulturnim centrom jer sve ove bitoljske institucije imaju portparole. Predstavnici ovih institucija su izjavili u intervjuima da im je glavni cilj da ne prečukuju istinu.

„Istina je jedini način da se suočimo sa realnošću. Ja nikad ne potiskujem informacije“, rekao je Metodija Kunovski. On je predstavnik Kombinata za rudarstvo i energetiku „Bitolj“, gde je godinama, za razliku od sada, komunikacija bila vrlo centralizovana. Portparolka Opštine Bitolj, Emilia Sarafsku, rekla je da je nemoguće izbeći nezgodna pitanja. „Deljenje određenih informacija ne mora uvek da bude u interesu

institucije. Ipak, transparentnost i iskrenost su bolji od laži“, rekla je Sarafsku.

Portparoli imaju određeno radno vreme, ali novinari rade u svako doba dana, no oni se ipak trude da odgovore na upite u najkraćem roku.

„Ministarstvo unutrašnjih poslova uvek šalje odgovor bez obzira na to da li je pitanje postavljeno telefonom, imejmom, preko Fejsbuka ili Vibera. [Ministarstvo unutrašnjih poslova] odgovara odmah, istog dana, u najkraćem mogućem roku, ako pitanje ne zahteva statističke podatke koji se ne mogu odmah pružiti. Međutim, pokušavamo da odgovorimo čak i na te zahteve za nekoliko sati ili, najkasnije, sledećeg dana“, rekla je Sanja Stamatova, portparolka Ministarstva unutrašnjih poslova.

Portparoli kažu da postoji mnogo pogrešnih informacija i spinova ovih dana. Kunovski objašnjava da je javni interes Kombinata za rudarstvo i energetiku „Bitolj“ uvek bio veoma visok, ali da drugačiji ili promenjeni politički interesi ne mogu i ne smeju da diktiraju medijske narative. Sarafsku kaže da jeste bilo slučajeva kada su novinari tražili objašnjenje ili interpretaciju, a onda upotrebili njen citat van konteksta (ponekad kao naslov članka koji aludira na nešto drugo). Dešavalo se da kaže novinarima iz Skoplja da je gradonačelnik Bitolja zauzet i da ne može da ih vidi u narednih 48 sati a da su oni potom javno kritikovali gradonačelnika što nije našao vremena da se sretne sa njima.

Novinari i portparoli priznaju da imaju zajednički cilj – tačno i provereno iznošenje informacija u javnost. Zbog toga oni profesionalno sarađuju. Međutim, u nekim slučajevima provode svoje slobodno vreme zajedno i druže se. Prema portparolima, svako od njih je počeo kao novinar i znaju koliko je težak novinarski posao.

Žaneta Zdravkovska iz Bitolja radi kao novinarka već 20 godina. Počela je svoju karijeru kao reporterka na lokalnim TV stanicama „Orbis“ i „Medi“, a od tada je radila kao dopisnica nacionalnih novina „Dnevnik“, „Vest“ i „Utrinski Vesnik“ te za „Radio Slobodna Evropa“. Trenutno radi kao novinarka za lokalni portal Apla.mk i kao saradnica na nacionalnom portalu Sakamda Kazham.mk. Koordinatorka je za Udruženje novinara Bitolja i Prilepa, i dobitnica nekoliko novinarskih nagrada.

MEDIJI KAO ALARM DRUŠTVU DA SE SUOČI S PROŠLOŠĆU

Foto: Mirjana Ribić

SARA VELAGA

Prvi korak ka izgradnji bolje budućnosti svakako je onaj koji vraća u prošlost. Neophodno je to svakome ponaosob da se vrati i suoči s onim što ga je obilježilo kao pojedinca, ali i kao dijela kolektiva. Naročito ako pritom govorimo o novinarima, kojima bi prvenstveno poziv trebao odrediti upravo to. Suočavanje s istinom, kako bi je spremno iznijeli svijetu.

Tema suočavanja s prošlošću u BiH, ali i široj regiji, kamen je spoticanja koji se sizifovskim naporima gura do vrha ledenog brijege, s kojeg vrlo lako sklizne u ambis naših pokušaja. Nedovoljno je istinskog napora da svi, pa i mladi novinari, shvate da je to tema koja ih se tiče. Breme koje nosimo, a koje će suočavanjem postati lakše.

Prvi korak je uvijek najteži, ali on je i presudan. Pogotovo

u svojoj lokalnoj zajednici, u toj tzv. zoni komfora. Iz nje je teško izaći, a još teže je u svom gradu reći da su i drugi imali žrtve, ili čak reći da i ti sam pripadaš „drugima“. Ipak, kada bi svi počeli od lokalne zajednice, promjene bi bile vidljivije i na državnom nivou.

Nužnost da se žrtve okarakterišu kao zajedničke, kao iste, a u konačnici i kao nevini stradali iz ratnih sukoba na ovim prostorima, svakog je dana sve veća. U društvu podijeljenih naracija, nacionalizma i huškačke retorike, kako u medijima tako i u politici, neophodno je očuvati obraz profesije koja se novinarstvo zove.

Upravo bi zdravo funkcionalno društvo moralo imati temelje na inkluzivnim politikama memorije i na rekonstrukciji prošlosti koja se temelji na činjenicama, a ne slobodnim

Foto: Prvi put polaganje vijenaca stradalim srpskim civilima u Bravnicama kod Jajca u organizaciji CNA, Sara Velaga

parafraziranjima historije. Upozorava na to i Anida Sokol, novinarka i istraživačica Mediacentra, koja kaže: „Nažalost, naše društvo je sagrađeno na oprečnim i jednostranim etnonacionalnim politikama memorije u kojima svaka etnonacionalna grupa odaje počast samo svojim žrtvama i ratnim herojima i na osnovu kojih trenutne vladajuće etnonacionalne političke partije legitimisu svoju vladavinu.“

Svjesna značaja suočavanja s historijskim činjenicama i odavanja počasti svim žrtvama, dodaje kako mediji imaju značajnu ulogu jer mogu da utiču na javnost.

„Mediji mogu ponuditi prostor inkluzivnim, građanskim politikama sjećanja. Nažalost, u BiH mediji su u službi vladajućih elita koje i rekonstruišu prošlost na osnovu oprečnih i jednostranih etnonacionalnih diskursa. A mediji bi kroz konstruktivno novinarstvo i edukativne programe mogli pomoći izgradnji mira i pomirenja“, navodi Anida.

Dodaje kako se nije susretala s osporavanjem svog rada u pogledu tema koje se tiču naše bliske prošlosti, ali iz jednog poražavajućeg razloga.

„Tekstovi koji kritički tretiraju teme o izvještavanju medija o nedavnoj prošlosti nisu zanimljivi javnosti i zanemareni su u javnom prostoru“, iskrena je Anida.

Zaključuje kako je istinski važno propitivati historiju na lokalnim nivoima, ali su lokalni mediji, kako navodi, nažalost vrlo selektivni kada je riječ o ovakvim temama.

„Prema istraživanjima koja smo do sada radili lokalni mediji selektivno pristupaju ratnoj prošlosti i objavljaju uglavnom

vijesti o komemoracijama samo svojih žrtava. To dodatno stvara jaz među građanima, a naročito pogarda povratnike u lokalnim zajednicama. Lokalni mediji su u službi vladajućih partija i izvještavaju selektivno i jednostrano“, zaključuje Anida.

Ipak, ovakva konstatacija ne bi smjela obeshrabriti sve nas da nastavimo raditi na osvjetljavanju ovih tema, koje su, uprkos tome što su izuzetno osjetljive, veoma važne za razvoj i održavanje našeg društva, ali i mira u konačnici.

Uloga medija bi zato trebala biti u svojstvu društvenog alarma. Da ukazuje na opasnosti, probleme i izazove nastale pogrešnim pričama o prošlosti. U svojoj lokalnoj zajednici novinar bi trebao biti prije svega osoba koja ne zauzima stranu i koja je spremna slušati različite narative i uvažiti činjenicu da su na svim stranama, iz svih ratnih stradanja, najviše ispaštali nevini ljudi. Žrtve, zbog kojih uporno treba raditi na otkrivanju istine. Kako više nikada ne bi došlo do istih.

Sara Velaga, rođena 28. aprila 1994. u Banjaluci. Odrasla u Jajcu. Diplomirana komunikologinja za odnose s javnošću. Spisateljica, novinarka, autorica nagrađenih priča „Ničija djeca“, „Blago ispod krova“ i „Veličke boli traže velike duše“. Aktivistica, feministica, s trenutnim angažmanom u magazinu „Buka“, omladinskom magazinu „Karike“, ali i samostalnom projektu, serijalu priča „Oni koji ostaju“, podržanom od IMEP-a. Živi i radi u Banjaluci.

TABLOIDNO SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU

SLUČAJ SRBIJA

DINKO GRUHONJIĆ

Izveštavanje o temama kao što su suočavanje s ratnom prošlošću iz poslednje decenije 20. veka, suđenja za ratne zločine, odnos prema žrtvama ratnih zločina i njihovim porodicama... u Srbiji su – naročito od trenutka prestanka rada Haškog tribunal-a i slabljenja međunarodnog pritiska – svedeni doslovno na margine društva i o njima pišu samo retki nezavisni mediji. S druge strane, suočavanje s prošlošću se maksimalno i planski tabloidizuje, s ciljem unošenja još veće konfuzije u javnost.

Ni ranije, u vreme proevropskih vlasti, nije bilo političke volje da se otvorí tema odgovornosti Srbije za zločine u ratovima na prostoru nekadašnje Jugoslavije. Predstavljanje je to kao ucena velikih zapadnih sila ili, još groznije, kao „trgovina“: mi vama zločince, vi nama bespovratne novce. Sada, kada su već sedam godina na vlasti isti oni koji su bili saučesnici ili neposredni učesnici u Miloševićevom zločinačkom poduhvatu, prosto je logično da će oni učiniti sve ne samo da se ta tema zataška već i da se javnost potpuno izmanipuliše, do mera da se dželati prikažu kao žrtve. I obratno.

Glas retkih novinarskih profesionalaca koji i danas uporno pišu o „ratnim temama“ jednostavno se ne čuje od zaglušujuće buke propagande koju proizvode režimski tabloidi. Informer, Alo, Kurir, Srpski telegraf, Večernje novosti... prosto se utrkuju u uvredama na račun Hrvata, Bošnjaka, Albanaca, Crnogoraca i svakog drugog koga u tom momentu proglaše neprijateljem „srpstva“. Takav pristup je „totalna propaganda“, u kojoj skrupule ne postoje ni u tragovima. U simboličkom smislu, takva propaganda je prirođan nastavak Mladićeve komande tokom višegodišnjeg granatiranja Sarajeva: „Raspameti!“

Proces medijskog „raspamećivanja“ naročito je izražen o obeležavanju godišnjica, poput „Oluje“, početka NATO bombardovanja Srbije, godišnjice genocida u Srebrenici. „Ustaše slave klanje Srba, Evropska unija čuti i gleda“, „Hrvati, nemate šanse!“, „Srbija tugovala, ustaše orgijale“, „NATO ubija devojke u Srbiji“, „Zapad pravi haos na Balkanu“, „Moramo biti spremni za novi rat“, „Bakir bi opet da kolje“, „Haški zločin: Karadžiću doživotna... Potrajalo bi i zauzelo bi tomove knjiga nabranje huškačkih naslova iz srbijanskih tabloida.

Foto: Dinko Grubonjić na protestu (lična arhiva)

Glas retkih novinarskih profesionalaca koji i danas uporno pišu o „ratnim temama“ jednostavno se ne čuje od zaglušujuće buke propagande koju proizvode režimski tabloidi.

Naravno, svi ovi naslovi praćeni su tekstovima koji su potpuno lišeni bekgraunda, što je u novinarskom žargonu sinonim za kontekst. S tim u vezi napisani su i naučni radovi koji tretiraju fenomen „izostavljenog bekgraunda“. Šta to znači? Plastično govoreći, u izveštavanju tabloida – nažalost ne samo njih već i medija koji se izdaju za „ozbiljnije“ – o, recimo, godišnjici operacije „Oluja“, publici se nudi jednodimenzionalna slika. Svesno se izostavlja informacija o tome šta se u Hrvatskoj dešavalo u periodu od proleća 1991. do avgusta 1995. godine. Takvo medijsko izveštavanje, u kombinaciji sa obrazovnim sistemom u kojem se ratovi iz devedesetih godina 20. veka ili uopšte ne spominju ili se spominju na veoma pristrasan način, proizvodi sve nove i nove generacije građana koji su verovatno ubeđeni da je Srbija, ni zbog čega i na pravdi boga, uvek dežurni krivac i samim tim uvek žrtva.

Kada već spominjemo žrtve, postoje samo „naše“ žrtve. A i tim žrtvama se pre svega manipuliše, izmišljaju se brojke, lažiraju događaji, falsifikuje istoriju. Potom se i na „naše“ žrtve, čim prođe vreme godišnjica, zaborave i prepusti se svojim patnjama i traumama na dubokim marginama društva.

Nema nikakve sumnje da je takvo medijsko „raspamećivanje“ sopstvenih građana diktirano sa najviših vrhova vlasti. U tome prednjači Ministarstvo odbrane Srbije, na čelu sa notornim ministrom Aleksandrom Vulinom. Taj je ministar zadužen za permanentno kvarenje odnosa sa susedima, kojima se

obraća vokabularom koji neodoljivo podseća na Miloševićeva vremena. Vulin je, naravno, jedan iz plejade političara koji su bili na vlasti i u vreme kada su ratni zločini bili organizovani i debelo potpomognuti od zvaničnog Beograda. Zato mu ne pada teško da izigrava strašilo u regionu, da u okviru ministarstva objavljuje knjige osuđenih ratnih zločinaca, da im organizuje promocije, slavi ih kao heroje i obezbeđuje im da drže predavanja na Vojnoj akademiji. Brojni su primeri za to, od Veselina Šljivančanina, preko Vladimira Lazarevića, do Nebojše Pavkovića – sve sami osuđeni ratni zločinci, ovenčani Vulinovim oreolom novoheroja. Ministar to opravdava rečenicom da „Srbija ne treba da se stidi onih koji su je branili“. Ili: „Prošlo je vreme stida, ovo je vreme tihog ponosa.“

Sve ove izjave Vučićevih trbuhozboraca prenose se u velikoj većini medija bez ikakvog kritičkog otklona i bez elementarne novinarske zapitanosti: koga su ti „heroji“ branili ili zbog čega je uopšte postojalo „vreme stida“. Takvi mediji, naravno, ne mogu ni na koji način da doprinesu formiranju kritičkog javnog mnjenja, koje bi iole moglo da sagleda razmere užasa koji je sejan Balkonom u ime građana Srbije. Takvi mediji, kao i ranije odbijanje proevropskih političara da zagrebu ispod površine i nakon 2001. godine i „otkrivanja“ masovnih grobnica u Batajnici kod Beograda, u predgrađu, dakle, jedne evropske prestonice, doveli su do restauracije. Doveli su na vlast one koji će učiniti ama baš sve da nikada ne odgovaraju za učešće ili za saučesništvo u planiranju i sprovođenju etničkog čišćenja, genocida, masovnih silovanja i drugih masovnih zločina na jugoslovenskom prostoru. Svi oni, zajedno sa ratnim profiterima i strukturama „duboke države“, preduboko su ogrezli u novcu i privilegijama stečenim na krvi da bi se – sami od sebe – „preobrazili“ u nekakve „mirotvorce“. U šta su mnogi poverovali u slučaju „novog“ i „prozapadnog“ Aleksandra Vučića.

Ista stvar je i sa novinarstvom: niko od Miloševićevih medijskih ratnih propagandista nije odgovarao za huškanje iz devedesetih godina. Zločin bez kazne uvek će proizvesti novi zločin. Dakle, današnje tabloidno huškanje nije ništa drugo nego nastavak devedesetih. S jednom važnom razlikom: mržnja se vratila kući.

Dinko Grubonjić je docent na Odseku za medijske studije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, programski direktor Nezavisnog društva novinara Vojvodine, novinar i gradanski aktivista.

MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O PROŠLOSTI: PRODULJENJE SUKOBA

ILI

IZGRADNJA MIRA

DR. LEJLA TURČILO

Mediji posjeduju moć da na određeni način predstave svijet. I baš zato što postoji toliko različitih i suprotstavljenih načina na koje se značenje svijeta može izgraditi, od suštinske je važnosti šta se i ko predstavlja, šta se i ko izostavlja i na koji način se prezentuju stvari, ljudi, događaji i odnosi.

Ova definicija Douglasa Kellnera možda na najbolji način oslikava važnost medija u kreiranju naše percepcije stvarnosti i njihovoj odgovornosti u procesu oblikovanja naše svijesti. Ta važnost i odgovornost posebno dobiva na značaju kad je riječ o medijskom izvještavanju o događajima iz prošlosti, posebno o konfliktima i sukobima iz te prošlosti. Mediji su jedan od značajnih aktera ili agenasa suočavanja s prošlošću i upravo način na koji oni o toj prošlosti izvještavaju uveliko određuje način na koji se medijska publika/javnost s prošlošću nosi, ali i način na koji ta prošlost utiče na sadašnjost i budućnost.

Medijska odgovornost u izvještavanju o prošlosti ne odnosi se samo na pristup događajima iz prošlosti, način/formu njihovog predstavljanja i jezik koji se pritom koristi. Riječ je, suštinski, o mnogo važnijoj medijskoj ulozi u suočavanju s prošlošću, a ona se odnosi na izgradnju dominantnih narativa o prošlosti i njihovu /zlo/upotrebu danas. Pojednostavljeno kazano: medijsko izvještavanje o prošlosti može da bude mehanizam produljenja i produljenja sukoba ili „alat“ za izgradnju mira. Koju će ulogu mediji i novinari preuzeti ovisi o njihovom moralnom habitusu, etičkom kodu i svjesnosti svoje društvene uloge i obaveze da imaju emancipatorsku, a ne represivnu ulogu u društvu.

Kada je riječ o medijskom izvještavanju o prošlosti u Bosni i Hercegovini, već i površnim uvidom u medijske sadržaje i pristupe novinara uočavamo brojne primjere neetičnog, neprofesionalnog, huškačkog, mrziteljskog novinarstva, zasnovanog na revitalizaciji događaja iz neposredne prošlosti u dnevнополитичке svrhe, glorifikaciji počinitelja zločina, viktimizaciji isključivo jedne strane, i općenito neprofesionalnom načinu izvještavanja koji ne doprinosi pomirenju i ostvarenju pozitivnih pomaka i odmaka od ratne prošlosti na Zapadnom Balkanu. Ovo su, naravno, ekstremni primjeri, no i kod onih medija koji ne pristupaju izvještavanju o prošlosti na ovako neprofesionalan način riječ je, uglavnom, o „prigodničarskom“ izvještavanju (vezanom za obilježavanje godišnjica određenih događaja, sudjela za ratne zločine i sl.), koje ne pomaže boljem razumijevanju događaja iz prošlosti, nego ih uglavnom predstavlja kao nešto sa čime se još uvijek živi (rat kao „izgovor“ za današnju nefunkcionalnu državu i društvo ili rat kao „teret“ da se nastavi sa životom na individualnom i kolektivnom planu), ili, pak, kao nešto što bi trebalo biti zaboravljeno u interesu nastavka suživota i pomirenja (pa neki mediji izbjegavaju da uopće govore o događajima iz prošlosti ili o njima izvještavaju sasvim „sterilno“, izbjegavajući da se imenuju počinitelji zločina i žrtve, kao da je riječ o elementarnim nepogodama, smatrajući da tako ne podstiču dalje sukobe). Pristup mnogih medija kod izvještavanja o prošlosti još uvijek je zasnovan na kolektivizaciji krivnje i spektakularizaciji patnje, kao i na dominantnom pristupu „mi“ i „oni“ („mi“ kao isključive žrtve i borci za slobodu i pravdu i „oni“ kao isključivi krivci i počinitelji zločina), što, zapravo, ne doprinosi trajnoj

izgradnji mira, već više zamrzavanju sukoba i/ili njegovog perpetuiranja u sadašnjosti.

Kako mediji mogu, odnosno na koji način trebaju pokušati prevazići ovakve dominantne narative? Kako razvijati mirovno novinarstvo i biti odgovoran u izvještavanju o prošlosti? Prvi je korak, čini se, priznati svoju odgovornost ne samo u interpretaciji događaja iz prošlosti nego i u sudjelovanju u njima, ako je takvog čega bilo. Dana 23. maja 2004. New York Times se izvinio svojim čitateljima jer ih je navodio na pogrešne zaključke o posjedovanju oružja za masovno uništenje u Iraku, što je bio ključni argument američke administracije za napad na Irak. Primjer je ovo kako mediji mogu (i trebaju) imati samorefleksiju i objektivno sagledavati svoju ulogu u događajima iz prošlosti.

Samo mediji i novinari koji su se suočili sami sa sobom i uspjeli objektivno sagledati svoju ulogu u prošlosti i shvatiti odgovornost za sadašnjost i budućnost mogu preuzeti aktivnu ulogu u izgradnji koncepta mirovnog novinarstva. A ono podrazumijeva svjesnu odluku urednika i novinara o čemu će i kako izvještavati kako bi kreirali preduvjete da se društvo razvija u skladu s nenasilnim vrijednostima i gradi odgovoran pristup interpretaciji ratne prošlosti. Suština mirovnog novinarstva je balansirano, fer i objektivno izvještavanje, odnosno kanalisanje komunikacije o prošlosti u skladu s pozitivnim vrijednostima društva, edukacija javnosti i izgradnja povjerenja, predupređivanje krivih i zlonamjernih interpretacija događaja iz prošlosti, analiza konflikata zasnovana na činjenicama sagledanim iz različitih uglova, a ne jednostranim stavovima i mišljenjima. To je težak i odgovoran posao, no mediji i novinari moraju ga konstantno i kontinuirano raditi, u interesu javnosti/građana i izgradnje trajnog i stabilnog mira.

Mirovno novinarstvo ne služi samo adekvatnoj interpretaciji događaja i suočavanju s prošlošću. Mediji, naime, imaju i preventivni potencijal, koji se ogleda u omogućavanju emocionalne i racionalne reakcije javnosti na događaje iz prošlosti koja neće produbljivati tenzije, u definiranju i diskusiji o konfliktu na odgovoran način, pronalaženju rješenja za neriješena pitanja i interpretacije prošlosti, te u postizanju konsenzusa o prošlosti u ime prevencije konflikta u budućnosti. Taj potencijal mediji moraju maksimalno (is) koristiti. U suprotnom postaju saučesnici u produbljivanju i produljivanju sukoba.

Dr. sci. Lejla Turčilo redovna je profesorica na Odsjeku za komunikologiju/žurnalistiku Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, gdje predaje predmete: Teorija medija, TV novinarstvo, Online novinarstvo i Mediji i politika na dodiplomskom i master studiju i predmet Oblikovanje novih javnosti i PR na doktorskom studiju. Objavila je tri autorske knjige, dvije koautorske knjige, kao i jedan priručnik i pet istraživačkih publikacija. Objavila je više od četrdeset naučnih i stručnih radova u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj, SAD i Kolumbiji. Učestvovala je u više naučnih i stručnih konferencija, simpozija i kongresa u Bosni i Hercegovini i inostranstvu. Rukovoditeljica je Centra za cjeloživotno učenje Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i šefica Odsjeka za komunikologiju/žurnalistiku. Polje interesovanja joj je online komunikacija, interkulturalna komunikacija, medijska pismenost, te medijske slobode.

Medijsko izvještavanje o prošlosti može da bude mehanizam produbljenja i produljenja sukoba ili „alat“ za izgradnju mira.

Foto: internetska stranica Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

ZAKON O SLOBODNOM PRISTUPU JAVNIM INFORMACIJAMA I PRISTUP JAVNIM INFORMACIJAMA U PRAKSI

DUŠICA NOFITOSKA

Slobodan pristup informacijama je ljudsko pravo. On je od ključnog značaja za razvoj otvorenih i demokratskih društava te za osiguravanje odgovornosti vlada prema građanima. Ovim moćnim mehanizmom, koji je ključni stub za razvoj demokratskih društava, građani mogu da imaju uvid u to kako se troši javni novac, da li javne institucije poštuju zakone, te da li su javni zvaničnici i državni službenici zloupotrebili svoje položaje.

Sloboda informisanja se smatra jednim od osnovnih ljudskih prava u međunarodnom pravu. U Republici Severnoj Makedoniji ovo pravo je zagarantovano Ustavom i reguliše se Zakonom o slobodnom pristupu javnim informacijama. Ovaj zakon reguliše uslove, način i procedure primene ovog prava na slobodan pristup javnim informacijama i odnosi se na javne informacije koje poseduju državne vlasti, opštinski organi, institucije javnih službi i druga tela, organizacije i pravna i fizička lica koja imaju javni autoritet utvrđen zakonom.

Pravo na slobodan pristup javnim informacijama je dostupno svim pravnim i fizičkim licima. Zakon omogućava tri kanala putem kojih lica mogu da traže pristup javnim informacijama – usmeno, pismeno i elektronski. Zakon jasno ističe da lica koja traže informaciju nisu u obavezi da objasne zašto im je potrebna data informacija, niti bi iko smeо da postavi to pitanje.

Trinaeste godine nakon usvajanja Zakona o slobodnom pristupu javnim informacijama pokazalo se poboljšanje u voljnosti javnih institucija i zvaničnika da podele tražene informacije, ali i povećanje primene prava na pristup javnim informacijama. Ipak, građani, organizacije civilnog društva, pravna lica i novinari suočeni su sa preprekama kada traže i pristupaju javnim informacijama, i postoje izazovi koji sprečavaju pojedince i institucije da u potpunosti iskoriste ovo pravo.

Uočljiva je veća otvorenost i razumevanje dužnosti da se obezbedi pristup javnim informacijama kod sve većeg broja javnih institucija, što se vidi u postavljanju kontakt osoba. Međutim, zakon se ne primenjuje konzistentno i institucije nisu još uvek u potpunosti transparentne, što ograničava i otežava protok informacija.

Procedure za pristupanje javnim informacijama su i dalje veoma kompleksne, i javne institucije znaju kako da eksploratišu pravne dvostrukosti kako bi izbegle ispunjavanje svoje dužnosti da brzo odgovore na zahteve sa detaljnim i preciznim podacima i informacijama. Javne institucije i zvaničnici još uvek često doživljavaju zahteve za pristupom javnim informacijama kao „nametljive“ u njihovom svakodnevnom radu i da je to „gubljenje vremena“, a ne pravni uslov i obaveza.

Često se dešava da javni zvaničnici ili institucije odbijaju da daju informacije sa obrazloženjem da oni nemaju te informacije, a zapravo su u pravnoj obavezi da imaju te informacije i da ih podele na zahtev. Ovi slučajevi pokazuju nemar prema njihovoj dužnosti da prikupe, sistematizuju i ažuriraju podatke koji bi trebalo da budu pravno dostupni javnosti. Takođe, neki podaci i dokumenta su klasifikovani kao poverljivi, bez dovoljno objašnjenja, što može da se shvati kao pogrešna upotreba pravnih izuzetaka i propusta.

Građani još uvek nedovoljno poznaju svoja zakonom zagarantovana prava, kao ni procedure za pristupanje javnim informacijama. Naročit problem u vezi sa praktičnom primenom zakona je da su neophodne procedure za prikupljanje podataka iz javnih institucija i dalje veoma komplikovane i zahtevaju previše vremena. Građani tvrde kako znaju da neće dobiti željenu informaciju bez poteškoća i ne žele da gube vreme na administrativne procedure koje možda ne bi pokazale brze rezultate. Za njih je 30 dana čekanja za prvi odgovor od zvaničnika, potom verovatno praćen periodom čekanja za evaluaciju žalbi i pritužbi, izgubljeno vreme. Proces obezbeđivanja adekvatnog pristupa javnim informacijama zahteva brzu i efektivnu komunikaciju.

Dok Zakon o slobodnom pristupu informacijama pruža reaktivnu transparentnost (informacije se daju na zahtev), institucije bi trebalo da pokazuju proaktivnu transparentnost redovnim objavljivanjem informacija i podataka onlajn. Samo mali procenat institucija redovno objavljuje onlajn informacije o svojim programima i budžetima. Štaviše, informacije dostupne javnosti se često predstavljaju na način koji nije lako razumljiv.

Jedan pozitivan korak u pravcu povećane transparentnosti od strane vlade je zahtevanje od ministarstava da objave svoja bazična budžetska i programska dokumenta onlajn i da pripreme i usvoje strategije za transparentnost svojih aktivnosti. Međutim, još uvek nema ujednačenog pristupa među ministarstvima i spomenuta dokumenta mogu da se pronađu u drugim delovima njihovih internetskih stranica. Podaci pokazuju da su zahtevi za javnim informacijama koje podnose NVO najviše zvanični, potom oni koje podnose građani kao fizička lica, a potom novinari. Prema izveštaju iz 2018. godine od strane Komisije za zaštitu prava na slobodan pristup javnim informacijama, državne institucije (naročito parlamentarna skupština) dobijaju najviše zahteva dobijaju najviše zahteva za javnim informacijama, potom opštine informisanja, potom opštine, sudovi, javna preduzeća i institucije te zdravstvene institucije. Tokom 2018. godine

broj građana koji su podneli zvaničnu žalbu Komisiji se povećao. Neodgovaranje na zahteve je bio glavni razlog zvaničnih žalbi, a veoma visok procenat žalbi je rezultirao pozitivnim ishodom za one koji su tražili informacije. Iako je bilo pozitivnih promena u pogledu institucionalne transparentnosti i pristupa javnim informacijama, i dalje ima prostora za poboljšanje u pogledu praktične primene zakona, uprošćavanja procedura za traženje informacija i proaktivnu transparentnost.

Blagovremeno pružanje informacija je veoma važno za povećanje transparentnosti institucija. Primena strožih kazni za javne službenike koji ne odgovaraju na zahteve za informacijama u skladu sa zakonskim rokovima bio bi efektivan način da se poboljša pridržavanje zakona i reaktivna transparentnost. Kada bi se javne institucije posvetile objavljivanju dostupnih informacija onlajn, građani, civilno društvo i novinari bi mogli da se informišu bez komplikovanih, dugih administrativnih procedura za pristup informacijama.

Kao zaključak, veća otvorenost i transparentnost jačaju institucije, što u krajnjoj instanci dovodi do zadovoljnijih građana.

***Dušica Nofitoska** je advokatica koja je položila evropski pravosudni ispit i završila master studije na Katedri za međunarodno pravo i međunarodne odnose. Trenutno radi za Makedonsko udruženje mladih pravnika.*

Foto: Udrženje mladih
advokata Makedonije

MEDIJI I PROŠLOST KOJA NE PROLAZI

TEOFIL PANČIĆ

Ne može se reći ništa suvislo o medijima i problemu suočavanja s prošlošću u Srbiji dok prvo ne račistimo nekoliko ključnih stvari: Da li je prošlost uopšte prošla? Da li je naša sadašnjost zapravo tek ovlašto preodevena prošlost? Može li se s prošlošću na pravi način suočavati društvo, i u njemu mediji, koje se ne suočava ozbiljno ni sa svojom sadašnjošću, to jest koje je sistemski onemogućeno da sagleda vlastitu sadašnjost iz objektivnijeg ugla?

Tako bi ta pitanja izgledala načelno, možda i pomalo apstraktno. Evo kako to izgleda na ravni konkretnog. Nesporno je da Srbijom u poslednjih sedam-osam godina vladaju ljudi koji su bili istaknuti akteri ratno-nacionalističke politike devedesetih godina. Na vlasti su i političke partije koje su vladale i tada, pod istim ili sličnim imenom. Ti ljudi, doduše, povremeno tvrde da su promenili poglede i ponašanje u odnosu na svoje „rane radove“, ali te njihove slatkorečive tvrdnje retko izdržavaju proveru u praksi.

Kako da se onda mediji ponašaju prema stvarnosti (zvali je mi „prošlom“ ili „sadašnjom“) u zemlji u kojoj deluje kao da se svi procesi vrte u krug i nikada se ništa ne okončava i ne nestaje – a naročito ne nestaje ono što bi najpre trebalo da nestane, kao ratna politika i njeni protagonisti?

Naposletku isпадa da se i mediji vrte u istom beskrajnom krugu ko i političari. Oni koji su bili kritični prema ratnoj i nacionalističkoj politici devedesetih, oni su i sada

kritični prema njenim posledicama, odjecima i upornim nastavljačima. Radi se o veoma maloj grupi medija, svedenoj na jedan dnevni i dva-tri nedeljna lista, na jednu kablovsku televiziju i nijedan radio (jer onaj koji je bio najbolji odavno je ugašen), i na nekoliko web portala, koji su zapravo jedina prava medejska novost u odnosu na devedesete. Dakle, koliko nas je bilo tada, toliko nas je otprilike i sada, dvadeset ili dvadeset i pet godina kasnije. Naravno, neki su se u međuvremenu umorili, odustali ili prešli na drugu stranu, neki drugi, mlađi, došli su na njihova mesta, ali u globalu to je to: gde si bio – nigde, šta si radio – ništa. Mediji voljni i spremni za ozbiljno suočavanje i sa sadašnjošću i sa prošlošću Srbije mala su manjina, ostrvce u okeanu.

A ko onda čini okean? Na jednoj strani, državni i paradržavni konglomerati, štampani i televizijski, uvek voljni da posluže svakom gospodaru, a naročito dobro istrenirani da slede one s kojima su devedesetih izgubili ugled i čast, da bi dve decenije kasnije ležerno ponovili taj krimen. Na drugoj strani, kao još drastičnije ospoljenje onog najgoreg na donjim marginama novinarske profesije, pojavili su se drečavi mutantni tabloidi, jeftine senzacionalističke štampane stvari koje formom lice na najjeftinije novine (onakve kakve se na zapadu besplatno dele po stanicama metroa), a suštinom su neka vrsta dnevno ažuriranih poternica za „izdajnicima“, „neprijateljima“, „mrziteljima Srbije i njenog predsednika“ i tome slično.

Ova dva konglomerata u službi zajedničkog gospodara

Foto: Martin Adler ubijen u Mogadišu, foto Chris Hondros, Getty Images (2006)

medijski prekrivaju skoro celo nebo nad Srbijom i kreiraju moćnu iluziju paralelne stvarnosti u koju je, kao u kutiju, zaključana pretežna većina javnog mnenja. Drugim rečima, do većine građana Srbije više ne dopiru nikakve informacije koje nisu propuštene kroz režimski izobličavajući filter, i to s vremenom postaje problem ne samo političke naravi: to je već problem javnog zdravlja.

Verovatno se taj problem nigde tako drastično ne ispoljava kao u tzv. regionalnim odnosima, dakle u odnosima Srbije sa susedima, pre svega sa eks-jugoslovenskim okruženjem. Kada su u pitanju uzroci, razlozi, mehanizmi i posledice ratnog raspada zajedničke države, dominantan narativ u velikoj većini medija u Srbiji danas je gotovo u dlaku isti kao tokom devedesetih: Srbija ne snosi gotovo nikakvu odgovornost, svi drugi su pohrlili da se odvoje od nje i da raskomadaju Jugoslaviju, i zločin je isključivo njihov. Hrvati se dele na otvorene i latentne ustaše, Bošnjaci su islamski fundamentalisti i odmetnuti Srbi, a Albanci su... prosti Albanci. Gde tu ima mesta za krivicu i odgovornost srpske strane?

Da bi se obezbedio nesumnjiv „ideološki kontinuitet“ s devedesetim, na čelu mnogih najuticajnijih medija su isti ljudi koji su i u vreme vlasti Slobodana Miloševića bili perjanice tadašnje propagandne mašinerije; recimo, glavni urednik tiražnih Večernjih novosti u suštini i dalje u državnom vlasništvu je čovek koji je devedesetih bio

generalni direktor državne televizije, zloglasne po brutalnoj ratnoj propagandi.

Šta u takvom okruženju uopšte znači insistiranje na otvorenom i poštenom suočavanju s prošlošću? Koji su, uostalom, njegovi dometi? Isuviše lako bi bilo dati pesimistički, čak nihilistički odgovor, pošto je stanje u kojem se Srbija pod Vučićem nalazi neiscrpno vrelo inspiracije za nihilizam. Ali mediji koji su preživeli i devedesete i dve hiljadite ne priklanjavajući se lakšim putevima u bilo čemu neće ni sada pristati na tako jeftino odustajanje. Naše je da radimo najbolje što umemo, i rezultati ipak ne izostaju, ma koliko da se stvari na makro planu menjaju sporo i teško. Ali sama činjenica da oni o kojima sve znamo i o kojima smo sve što je relevantno voljni da kažemo i da napišemo ne mogu da suspregnu želju da nas ne bude pokazuje da ovakav angažman ipak čini razliku: ma koliko bili vešti u ispiranju vlastite prošlosti, oni ipak ne mogu mirno da spavaju sve dok je tu neko ko ih podseća na ono što su bili i što jesu.

Teofil Pančić, rođen u Skoplju 1965. Novinar, kolumnista, kritičar, urednik kulture u nedeljniku *Vreme* iz Beograda. Komentator Radija Slobodna Evropa. Objavio dvadeset i jednu knjigu eseja, kolumni, kritika, priča. Pisao za sve relevantnije medije u regionu, između ostalih za Feral tribune, Peščanik, Našu borbu, Autonomiju, BH Dane, ljubljanski Dnevnik, Globus, Jutarnji list. Živi u Novom Sadu.

IMPRESUM

GLAVNA I ODGOVORNA

UREDница:

Vanessa Robinson-Conlon

UREDNIČKI TIM:

Vjera Ruljić, Sunita Dautbegović-Bošnjaković, Martin Filipovski, Vjollca Islami Hajrullahu, Nehari Sharri

AUTORI:

Dafina Halili, Dinko Gruhonjić, Dushica Nofitoska, Lejla Turčilo, Sara Velaga, Serbeze Hadžiaj, Teofil Pančić, Žaneta Zdravkovska

PRELOM:

Envinion

PREVOD:

LBG Communications (albanski),
Luna Đorđević (BHS), Martina
Kimovska (makedonski)

LEKTURA I KOREKTURA:

LBG Communications (albanski),
Zinaida Lakić (BHS), Žanet Ristoska
(makedonski), Aubrey Hamilton
(engleski)

Balkan.Perspectives je regionalni časopis fokusiran na suočavanje s prošlošću na Zapadnom Balkanu. Izdaje ga Forum Ziviler Friedensdienst (forumZFD) na četiri jezika, a proizvod je saradnje između Bosne i Hercegovine, Kosova, Severne Makedonije i Srbije. Časopis pruža prostor za mnoštvo perspektiva o suočavanju s prošlošću širom regiona. Nudeći širok spektar pristupa, naš je cilj da dovedemo u pitanje stereotipne i etnocentrične narative i da podstaknemo kritičko mišljenje i širu debatu o ovim temama, kao i da ojačamo konstruktivne pristupe suočavanju sa skorijom prošlošću. forumZFD sarađuje s lokalnim akterima u podržavanju osetljivog diskursa o konfliktima i temama vezanim za skoriju prošlost.

forumZFD je priznata organizacija nemačke Civilne mirovne službe, osnovana 1996. godine sa ciljem da trenira međunarodne i lokalne mirovne stručnjake da rade u postkonfliktnim regionima uz lokalne partnere u pravcu promovisanja mirne koegzistencije i nenasilnog rešavanja sukoba. Program na Zapadnom Balkanu je usmeren na suočavanje s prošlošću, kulturom sećanja i na uspostavljanje dijaloga među sukobljenim stranama. Ovaj program uključuje edukaciju o miru, podršku civilnom društvu, jačanju medijskih kapaciteta, kao i druge aktivnosti koje promovišu širi javni diskurs o skorijoj prošlosti.

Strateški partner na Zapadnom Balkanu je Pax Christi iz biskupije Aachen u Nemačkoj. Ovaj program finansira Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Nemačke (BMZ).

IZJAVA ODGOVORNOSTI

Balkan.Perspectives je nastao kao regionalna platforma za konstruktivne debate o suočavanju s prošlošću. Stanovišta ispoljena u ovom časopisu pripadaju autorima i ne reflektuju stanovišta forumZFD-a, urednika ili partnera. Izdavači pažljivo proveravaju linkove objavljene u ovom časopisu, nisu odgovorni za sadržaj eksternih sajtova.

Kopiranje i redistribucija ovog materijala u štampanoj ili elektronskoj formi je prihvatljivo ukoliko tekst nije izmenjen i ukoliko je uključen adekvatan citat. Bez potrebne nadoknade.

Za više članaka i informacija o temi suočavanja s prošlošću posjetite našu web stranicu:
www.dwp-balkan.org

Forum Civil Peace Service |
Forum Ziviler Friedensdienst e. V. (forumZFD)

○ **Ured na Kosovu:**
Sejadi Kryeziu 16 - Pejton
10000 Priština

○ **Ured u BiH:**
Branilaca Sarajeva 19 B
71000 Sarajevo

○ **Ured u Srbiji:**
Resavska 16a
11000 Beograd

○ **Ured u Sjevernoj Makedoniji:**
Naum Naumovski Borche 88a
1000 Skopje